

TEXTIEL

Made in Noord-Korea

Bedrijven worden gelokt door de goedkope arbeid in Noord-Korea. Ook kleding-
warenhuis C&A liet er kleren maken, maar trok zich bij nader inzien toch terug

Joan Veldkamp

Noord-Korea is veel in het nieuws vanwege langeafstandsraketten, kernwapens en schending van de mensenrechten. Maar omstreden of niet, steeds meer buitenlandse bedrijven, waaronder ook Nederlandse, spelen in op de economische ontwikkelingen in het gesloten, stalinistische land. Met vallen en opstaan, merkte ook C&A: de winkelketen liet er kleren maken, maar trok zich recent terug vanwege onduidelijkheid over de arbeidsomstandigheden.

Is Noord-Korea een opkomende economie? Naast de textielsector is de it-sector van Noord-Korea in opmars. 'Rond 2000 werd duidelijk dat Noord-Korea een technologische sector had die zich snel ontwikkelde,' zegt Paul Tjia (55). Hij is oprichter van het Rotterdamse GPI Consultancy, gespecialiseerd in het uitbesteden van it-werk aan lage-landen.

In die tijd was in Zuid-Korea president Kim Dae-jung aan de macht. 'Hij was de architect van de *Sunshine Policy*, de verzoeningspolitiek met Noord-Korea. Het land moest uit zijn isolement. Softwarebedrijven, waarvan wij het bestaan niet eens vermoedden, bleken interesse te hebben in export.'

Tjia's interesse was meteen gewekt, maar het duurde nog tot 2005 voor hij zijn eerste visum kreeg. In een gammel Russische passagiersvliegtuig vloog hij van China naar de Noord-Koreaanse hoofdstad Pyongyang. Bij het passeren van de landsgrens bracht de hele bemanning een eerbetoon aan de toenmalige Grote Leider, Kim Jong-il.

Tjia was uitgenodigd door het Korea Computer Center (KCC), een onderzoeksbureau van de overheid, dat hem ophaalde. Bij het verlaten van het vliegveld werd hij overvallen door de stilte. 'De wegen waren leeg. We reden langs lege weilanden. We kwamen alleen ossenkarren tegen en mensen te voet.'

Maar het KCC zelf was moderner dan hij had verwacht. 'De programmeurs hadden de nieuwste apparatuur; ik zag beeldschermen van Philips en computers van Dell. En het kennisniveau lag heel hoog.'

Tot zijn verbazing spraken de werknemers van KCC goed Engels, sommigen hadden zelfs ervaring opgedaan in het buitenland. Tjia vergat soms waar hij was, maar

werd daar weer aan herinnerd door de gewapende militairen bij de ingang en de propagandaleuzen overal op de muren.

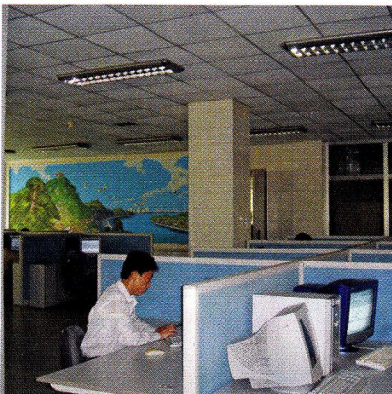
'Ook droegen alle mensen speldjes met de beeltenis van de Grote Leider. Tijdens de lunch zongen ze patriottische liederen, begeleid door gitaar en accordeon. Als we samen aten, was de sfeer ontspannen. De conversatie ging dan ook alleen over onschuldige onderwerpen. Het doen van politieke uitspraken is er gevaarlijk.'

Tjia merkte dat het bedrijf uitblonk in het maken van spelletjes. Zoals een computer-versie van het Aziatische bordspel go, dat vooral populair is in China en Japan. Tjia: 'Het computerspel is zo goed dat het veel wordt gebruikt op internationale toernooien.'

Halal-software

Naast KCC zijn er andere it-bedrijven in Pyongyang. Inmiddels worden er op grote schaal documenten gedigitaliseerd, apps voor smartphones ontwikkeld en websites gebouwd. Ook voor Amerikaanse bedrijven, die daar geen weet van hebben, omdat het werk wordt uitbesteed via onderaannemers. Tjia: 'Er is zelfs halal-software gemaakt voor banken in het Midden-Oosten. Veel it'ers spreken ook Japans. Westerse softwarefabrikanten die hun producten willen verkopen in Zuid-Korea of Japan, kunnen alles dus goedkoop laten vertalen in Pyongyang.'

Maar hoe worden de mensen behandeld? 'It'ers krijgen allerlei privileges,' zegt Tjia. 'Om marktgericht te blijven, mogen ze buitenlandse films kijken en soms reizen. En ze hebben toegang tot internet, dat officieel niet

Noord-Korea specialiseert zich ook in it

bestaat in het land.' Tot zijn verbazing stuitte Tjia in Noord-Korea ook op een animatiefilm-industrie. De films duiken op in de Aziatische buurlanden, maar maken eveneens furore in Europa. 'Via onderaannemers zijn delen van de Disneyfilms *Pocahontas* en *The Lion King* in Pyongyang getekend.'

Aantrekkelijk voor buitenlandse bedrijven zijn de lage salarissen. Die liggen voor programmeurs en designers per maand onder de 200 euro, lager dan in China. Wat werknemers netto verdienen, is overigens onbekend. Een bedrijf in Noord-Korea dat buitenlandse valuta verdient, staat die af aan de overheid. Die betaalt de salarissen. Werknemers zijn dus in dienst van de staat.

Dezelfde constructie wordt gehanteerd in de textielindustrie, die zich snel ontwikkelt. In 2008 organiseerde Tjia in opdracht van de Amsterdamse Kamer van Koophandel een handelsmissie, waaraan ook textielondernemers deelnamen die China te duur vonden worden. 'Lodewijk Asscher, toenmalig Amsterdams PvdA-wethouder van Economische Zaken, was fel tegen de reis, die op het laatste moment werd afgeblazen. Ik ben toch gegaan, met twaalf andere geïnteresseerden.'

De textiel fabrieken in Pyongyang maakten indruk. 'De Nederlandse ondernemers waren verbaasd over de goede prijs-kwaliteitverhouding en de efficiency. Bovendien waren de fabrieken ruimer en schoner dan in China.'

Noord-Korea exporteert inmiddels over de hele wereld, ook naar Nederland. De leveranciers blinken vooral uit in jassen, jacks, ski- en regenkleding. Tjia leidde in november 2011 zijn laatste handelsmissie. De namen van deelnemers en bedrijven die orders plaatsten, blijven echter geheim, want produceren in Noord-Korea is dan wel goedkoop, maar ook omstreden. Mensenrechten worden geschonden en de voedselhulp van de afgelopen decennia kwam vooral terecht bij de elite. Kritiek leveren op het regime leidt nog altijd tot deportatie naar een werkkamp.

Sancties van de Verenigde Naties verbieden handel met Noord-Korea in wapens en onderdelen die voor wapenproductie kunnen worden gebruikt. Evenals de export van luxe goederen. En veel mensen vinden zakendoen met het regime onaanvaardbaar. Onterecht, vindt Tjia: 'In de jaren negentig was er een

Veel westerse bedrijven laten kleding maken in Noord-Korea. Werknemers zijn er goedkoper dan in China, fabrieken zijn efficiënt, ruim en schoon

handelsboycot. Maar het regime bleef zitten en de levensomstandigheden van het volk werden slechter. Als een land besluit zich open te stellen, moet je daarop ingaan.'

Geheimzinnigheid

Maar de geheimzinnigheid van bedrijven bevordert de handel niet. Kritische consumenten willen weten waar de spullen die ze kopen vandaan komen. Tjia: 'Als je zaken doet met Noord-Korea, moet je daar eigenlijk open over zijn. Ik ben het zelf ook. Maar een kledingstuk bestaat vaak uit componenten uit verschillende landen.'

Kledingmerken die produceren in Pyongyang, kunnen dus sjoemelen met labels en er 'Made in China' op drukken. 'Steeds meer Nederlandse bedrijven gaan overstag, maar verbloemen dat,' zegt ook een Nederlandse textielondernemer in Sjanghai, die anoniem wil blijven.

Uit onderzoek van *Elsevier* blijkt dat ook C&A actief was in het land. In een reactie stelt C&A dat het begin 2010 heeft besloten te stoppen met de productie, omdat de arbeidsomstandigheden onduidelijk waren. Het bedrijf kreeg niet ongelimiteerd toegang tot de fabrieken. Controleurs mochten niet praten met werknemers, noch kregen ze toe-

gang tot personeelsdossiers. Het bedrijf heeft inmiddels met alle toeleveranciers contractueel vastgelegd dat er niets meer in Noord-Korea mag worden gemaakt. 'De laatste leveringen uit het land dateren uit 2011 en vallen onder eerder gesloten contracten,' aldus een woordvoerder.

Zakendoen in Noord-Korea ligt dus erg gevoelig in Europa en Amerika, dat een streng handelsverbod handhaaft. Daarbuiten lijkt het taboe minder groot. Niet alleen China drijft op grote schaal handel met het land, ook de Egyptenaren zijn er erg actief, evenals

Sinds kort is er ook fastfood in Pyongyang

Zuid-Koreaanse bedrijven, die productievestigingen hebben in de vrijhandelszone Kaesong. Tjia: 'Een fabrieksarbeider verdient daar minder dan 100 euro per maand. Toch staan mensen in de rij om er te mogen werken. Ze worden er dus beter van.'

Tjia ziet de laatste jaren in Pyongyang voorzichtige verbeteringen in leefomstandigheden van de bevolking. 'Er rijden steeds meer taxi's, veel mensen hebben mobiele telefoons en op de stoepen verschijnen ijstentjes. Ik ontmoette in 2005 een Singaporees die er zijn eerste fastfoodrestaurant opende. Zijn keten telt nu zeven filialen.' Maar op het platteland blijft de situatie schrijnend. 'Buiten Pyongyang is de armoede zichtbaarder.'

Eind 2011 overleed dictator Kim Jong-il aan een hartstilstand; hij werd opgevolgd door zijn jonge zoon Kim Jong-un. Verwacht Tjia na de machtswisseling meer openheid en vrijheid? 'Ik verwacht in elk geval geen verslechtering van de situatie. Ik hoop dat het China-model navolging krijgt en de economische ontwikkeling ertoe leidt dat Noord-Koreanen steeds meer te zeggen krijgen over hun bestaan.'

Handelen in Pyongyang
www.elsevier.nl/noordkorea